

ПРОГНОЗ БУ- БАШОРАТМИ?

**Худойқулов Садирдин Каримович,
ТДИУ тадқиқотчиси, иқтисод фанлари номзоди
E-mail: sadr_71@mail.ru**

Аннотация: *Мазкур мақолада муаллиф иқтисодий ҳодисаларни баҳолашда башорат ва прогноз қилиш усулларида фойдаланишда қайси қонуниятларга асосланиши лозим?, бу тушунчаларни қўллашда қандай ёндашувларга суяниш керак?, иқтисодий прогнозларни башоратдан қандай фарқлаш лозим? ва шу каби масалаларни ҳал этмасдан туриб иқтисодий жараёнларнинг келгусидаги ҳолати ҳақида объектив хулосалар чиқариш мушуқ саналади деган фикрни олға суради ва мақолада билдирилган назарий мушоҳадалар ва хулосалар келгусида иқтисодий жараёнларнинг ҳолатини прогноз қилиш жараёнининг объективлигини оширишга хизмат қилади деб ҳисоблайди.*

Калит сўзлар: *Башорат, прогноз, гипотеза, иқтисодий прогноз, тамойил, мистик, илмий-файритабийлик, стихиялик, теология, футурология, кўрсаткич, объективлик, солиқ прогнози, солиқларни режалаштириш, солиқ мажбурияти, солиқ потенциали.*

Кириш

Иқтисодиётни янада ривожлантириш ва либераллаштиришнинг ҳозирги шароитида бюджет-солиқ сиёсатининг муҳим ўсвувор йўналишларидан бири бу бюджет жараёни ва солиқ тушумларининг ўзаро мувофиқлигини таъминлаш, қолаверса, солиқларнинг йиғувчанлик даражасини ошириш, шу орқали бюджет даромадларининг бир маромда шакллантиришга эришишдан иборатдир. Дарҳақиқат, “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “Давлат бюджетининг барча даражаларида мутаносибликни таъминлаш, маҳаллий бюджетларнинг даромад қисмини мустаҳкамлашга қаратилган бюджетлараро муносабатларни такомиллаштириш; солиқ юкини камайтириш ва солиққа тортиш тизимини соддалаштириш сиёсатини давом эттириш, солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш ва тегишли рағбатлантирувчи чораларни кенгайтириш” каби муҳим масалалар аниқ қилиб белгиланган бўлиб, солиқ сиёсатини янада такомиллаштиришда бюджет-солиқ сиёсатининг яхлитлигини таъминлаш, унинг негизида бош масалалардан бири бўлган бюджет даромадларини режалаштиришда солиқ потенциалини эътиборга олган ҳолда солиқ тушумларининг бюджетга келиб тушишини таъминлашга қаратилган солиқларни прогноз қилиш жараёнини ташкил этиш ҳисобланади.

Давлат иқтисодиётни тартибланишда муҳим режа ва дастурлар тузади, бу каби режаларнинг қай даражада асосланганлиги эса прогноз кўрсаткичларига

боғлиқ бўлади, айниқса бу жараён эса унинг молиявий ҳужжати бўлган давлат бюджетининг солиқли даромадларини режалаштиришда яққол кўринади. Бу мақсадга эришиш учун прогнозлаштиришнинг назарий-услубий қонуниятларини чуқур англашни тақозо этади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Табиат ва жамиятда юз берадиган табиий ва ижтимоий-иқтисодий жараён(ҳодиса, воқеълик)ларнинг ривожланиш хусусиятлари ва уларнинг келгусидаги ҳолатини аниқлашнинг шакллари сифатида илмий жамоатчилик ўртасида башорат, гипотеза, прогноз ва режа каби шакллари тан олинади. Жараёнларни олдиндан кўра(айта) олишнинг ушбу шакллари илмий-тадқиқот методологиясида ҳам муҳим ўрин тутди.

1-расм. Олдиндан кўра(айта) олиш шакллари¹.

Гипотеза қадимги грек тилидан олинган бўлиб "ὑπόθεσις"- "тахмин" деган маънони билдириб, табиат ва жамиятдаги жараёнларни илмий-назарий жиҳатдан ўрганишда муҳим методик вазифани ўтайди. Файласуфлар ва илмий тадқиқот методологияси билан шуғулланувчи олимларнинг умумий фикрига кўра гипотеза ҳақиқат ва ёлғоннинг ўртасида мавжуд бўлиб, унга асосланган ёки уни қўллаш натижасида олинган натижаларга қараб у ҳақиқатга ёки ёлғонга айланади. Шу билан биргаликда гипотеза илмий тадқиқот жараёнларида бошқарувчи ролни ҳам ўйнайди ва у илмийлик хусусиятлари билан қоришиб кетади. Гипотеза шу туфайли ҳам табиат ва жамиятдаги рўй берадиган ҳодиса ва воқеълик ҳамда муносабатларнинг келгусидаги ҳолатини аниқлашда катта аҳамият касб этади. Гипотезанинг қўйилиши эса илмийликка ундайди ва шу орқали у прогноз тушунчаси билан қоришиб кетади. Прогноз эса гипотезаларга таянган ҳолда илмий-қонуниятларга асосланади. Ўрганилаётган жараённинг келгусидаги ҳолатини аниқлашда уларни бирга қўллаш муҳим методик йўлланмаларни беради ва улар биргаликда режаларни шакллантиришга асос бўлади.

Прогнозлаштириш бошқарув тизимининг муҳим ва зарурий элементи ҳисобланади. Прогнозлаштириш натижасида бошқарув жараёнида бошқарув объектининг келгусидаги ҳолати ва унга таъсир этувчи омилларнинг йўналишлари аниқланади [1]. Бошқарувни амалга оширишдан кўзланган мақсадга эришишнинг тактик йўналишлари ва унга ўзгартириш имконияти

¹ Муаллиф томонидан тузилган.

пайдо бўлади. Россиялик иқтисодчи олим Н.Н. Моисевнинг таъкидлашича [2] ҳар қандай иқтисодий объектни прогнозлаштириш учта хусусиятга: тизимлилик, объективлилик ва билиш мумкинлик(познаваемость) кабиларга эга бўлади, шу жиҳатдан ҳар қайси объектни прогнозлаштириш жараёнига фундаментал нуқтаи назардан қарашга тўғри келади. Иқтисодиётда объектив равишда юз берадиган жараён ва ҳодисалар моҳияти ва ўрнига қараб мураккаблилиги билан фарқланади. Ушбу жараёнларнинг келгусидаги ҳолатини аниқлаш ўз-ўзидан ҳам шундай мақомда бўлади. Иқтисодий назарияларда бундай жараёнларнинг келгусидаги ҳолатини аниқлашга доир йўналишлар пайдо бўлишига туртки бўлди, пировардида эса мураккаблик ва хаос(тартибсизлик) назариялари вужудга келди [3; 4].

Режалаштириш ва прогнозлаштириш жараёнлари асосан "Футурология" термини билан изоҳланган. "Футурология" (лот. futurum — келажак ва ...логия) — кенг маънода инсоният келажаги, умумбашарий муаммолар ҳақидаги умумий концепция ёки тасаввурлар мажмуаси; тор маънода — ижтимоий жараёнлар ҳамда фан-техника тараққиётига оид соҳалардаги жараёнларни изчилликда ўрганиш ва келажагини башорат қилиш имкониятини берадиган фан соҳаси. Ҳозирги вақтда футурологияда иккита асосий йўналиш кузатилади. Биринчи йўналиш - «экологик пессимизм» тарафдорлари инсоният ривожининг салбий оқибатларини башорат қилсалар, иккинчи йўналиш — илмий-техникавий оптимизм намояндалари технология тараққиётининг ижобий имкониятлари асосида инсоният цивилизациясини саклаб қолиш мумкин, деб ҳисоблайдилар[5].

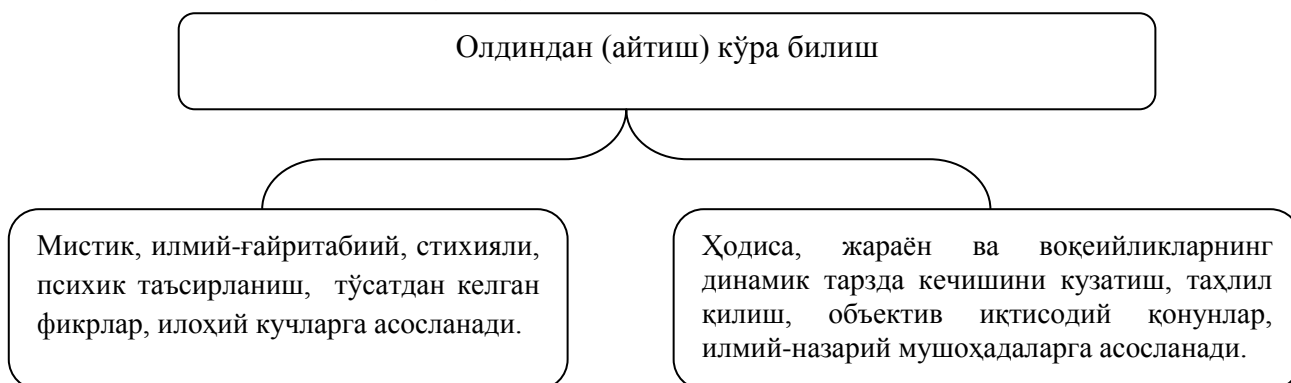
Мураккаблик назариясига кўра иқтисодий жараёнларни прогнозлаштириш мураккаблигига қараб мураккаблашади ва прогноз натижаларининг объективлиги ҳам паст бўлади. Ушбу назарияга муқобил равишда "хаос назарияси" тарафлари эса мураккаб ҳодисаларни прогноз қилиш натижасида вариантларнинг энг ишончлилисини танлаш муносабатларига катта эътибор беради.

Тадқиқот методологияси

Ҳар қандай иқтисодий фаолият қилинган харажатлар ва унинг натижаларини баҳолашга, бошқача сўз билан айтганда фаолиятини таҳлил қилиш ва прогнозлаштиришга асосланади. Бироқ, иқтисодий фаолият мураккаб иқтисодий маконда кечади, иқтисодий фанлар, жумладан иқтисодий прогноз қилишнинг асосий вазифаларидан бири ҳам олдиндан аниқлаш қийин бўлган вазиятларнинг салбий таъсирини юмшатовчи тадбирларни аниқлашдан иборат бўлади. Жамият цивилизацияси даражаси прогноз жараёни даражасини ҳам белгилаб берган. Оламни илмий билишда фалсафий қарашларнинг бирламчилиги прогнознинг вужудга келиш илдизлари ҳам фалсафий қарашларга бориб тақалади. Шу жиҳатдан олганда прогноздан кўра башоратлар кўпроқ роль ўйнаган.

Тадқиқотларга асосланиб айтиш мумкинки, башорат ва прогноз каби тушунчалар илмий категориялар сифатида ўхшаш бўлсада, аммо жараён(ҳодиса, муносабат, воқеълик)ларнинг келгусидаги ҳолатини изоҳлашда ички мазмуни жиҳатдан фарқланади.

Бу фарқланиш уларнинг моҳияти билангина эмас, шунингдек, уларда қўлланиладиган усуллар ва натижаларнинг ишончилиги билан фарқланади. Натижаларнинг фарқланиши эса ҳар доим ҳам бир хил бўлмаган. Дастлабки, вақтларда диний башоратларда бошқаларга нисбатан устунлик юқори бўлган. Фалсафий қарашлардаги башоратларда эса аксарият ҳолларда башоратлар ғайритабiiий хусусиятларга эга бўлган. Шу боисдан илмий адабиётларда[6; 7; 8; 9; 10] башоратлар теологик ва интуитив турларга бўлинади. Теологик башоратлар замирида диний қарашлар ётади. (Теология (юн. theos — худо ва ...логия) — худонинг моҳияти ва иродаси ҳақидаги диний таълимотлар мажмуи.) Теологик башоратларнинг аксарияти худо томонидан инсониятга юборилган пайғамбарлар, валий, илоҳий қобилиятга эга шахслар томонидан инсоният келажаги, диний муносабатларнинг ривожланиш ҳолатлари, дунёнинг интиҳоси ва шу каби масалаларга бағишланган бўлиб, уларда иқтисодий масалалар деярли ўрин олмаган.

2-расм: Башорат ва прогноз тушунчаларининг фарқланиши².

Тарихий эволюцион ривожланиш натижасида турли хил қарашларнинг вужудга келиши башорат борасида ҳақиқатни далил билан исботламасдан, бевосита фаҳм-фаросат билан англаб олиш қобилиятига, фикран илғаб олиш («ақлига келиш») йўли билан тажриба доирасидан чиқиш, шахсий қобилияти ёки билиб олинмаган алоқалар, қонуниятларни жонли шаклда умумлаштиришга асосланган интуитив башоратлар вужудга кела бошлади. (Интуиция (лот. intuitio — синчиклаб қарайман). Башорат қилишнинг мазкур тури тадқиқотчиларнинг фикрича ҳиссий, ақлий ва мистик турларга бўлинади ва башорат қилиш ҳам инсоннинг ақлий мушоҳада ва бошқа сезги образларига боғлиқ бўлмаган ҳолда интуитив сезиш оқибатида, ҳодисаларнинг моҳиятини бирданига ақл билан илғаб олиш натижасида, илоҳий қудрат билан мулоқот жараёнида вужудга келадиган мутлақо онгсиз илоҳий илҳом мистик идрок

² Муаллиф томонидан тузилган.

қилиш натижасида олдиндан айтишга асосланади. Манбаларга кўра бундай йўналишдаги башоратларга асосланган ҳолда давлатни идрок қилиш тажрибалари ҳам мавжуд, чунончи, қадимги Римда "Сивиллинлар китоби" деб ном олган китобдаги башоратлар давлатни бошқариш ва унинг келгусидаги мақомини аниқлашнинг муҳим манбаи сифатида фойдаланилган[6].

Аммо оламни билишга, унинг ижтимоий-иқтисодий жиҳатларини тадқиқ этишга қаратилган билимларнинг чуқурлашиб бориши башоратни илмий асосланган ва идеологияга асосланган турларига бўлинишга олиб келди. Башоратнинг бундай тарзда қўйилиши рутинли(муттаассибликка) ва динамикага асослаган ижтимоий ҳаёт кечириш, қолаверса иқтисодиётни юритишга маълум бир даражада туртки бўлди, яъни жамиятнинг ривожланиши, унда инсонларнинг турмуш тарзининг келгусидаги ҳолати мутаассибликка боғланганлиги иқтисодий тараққиётни ривожланмаслигига салбий таъсир этган, иқтисодий фаолликни, тараққиётни сусайтирган, иқтисодий индивидлар онгига салбий таъсир қилган. Фаннинг ривожланиб бориши эса башоратнинг илмий асосланишга ўтишини тезлаштирди, жамиятдаги объектив қонуниятлар кашф этила бошланди, пировардида эса башорат билан биргаликда прогнозлаш жараёнлари кучайиб борди. Бундан кўринадики, прогноз тушунчаси башоратдан илмий асосланганлиги, қонуниятларга, таҳлилларга ва мушоҳадалашнинг тартибли амалга оширилишига асосланиши билан фарқли хусусиятларга эга бўлади.

Прогноз қилиш жараёнининг ижтимоий илдизини албатта инсониятнинг оламни билиши ва унда унинг ўрни келажакда қандай бўлиши мумкинлигини билишга интилишига бориб тақалса, унинг иқтисодий илдизини кишилиқ жамиятида тақсимот муносабатларининг мураккаблашиб бориши, жамият цивилизацияси натижасида ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш соҳалари ажралуви натижасида улар ўртасидаги нисбат(пропорция)ни ўрнатишга эҳтиёжнинг мавжудлиги ташкил этади.

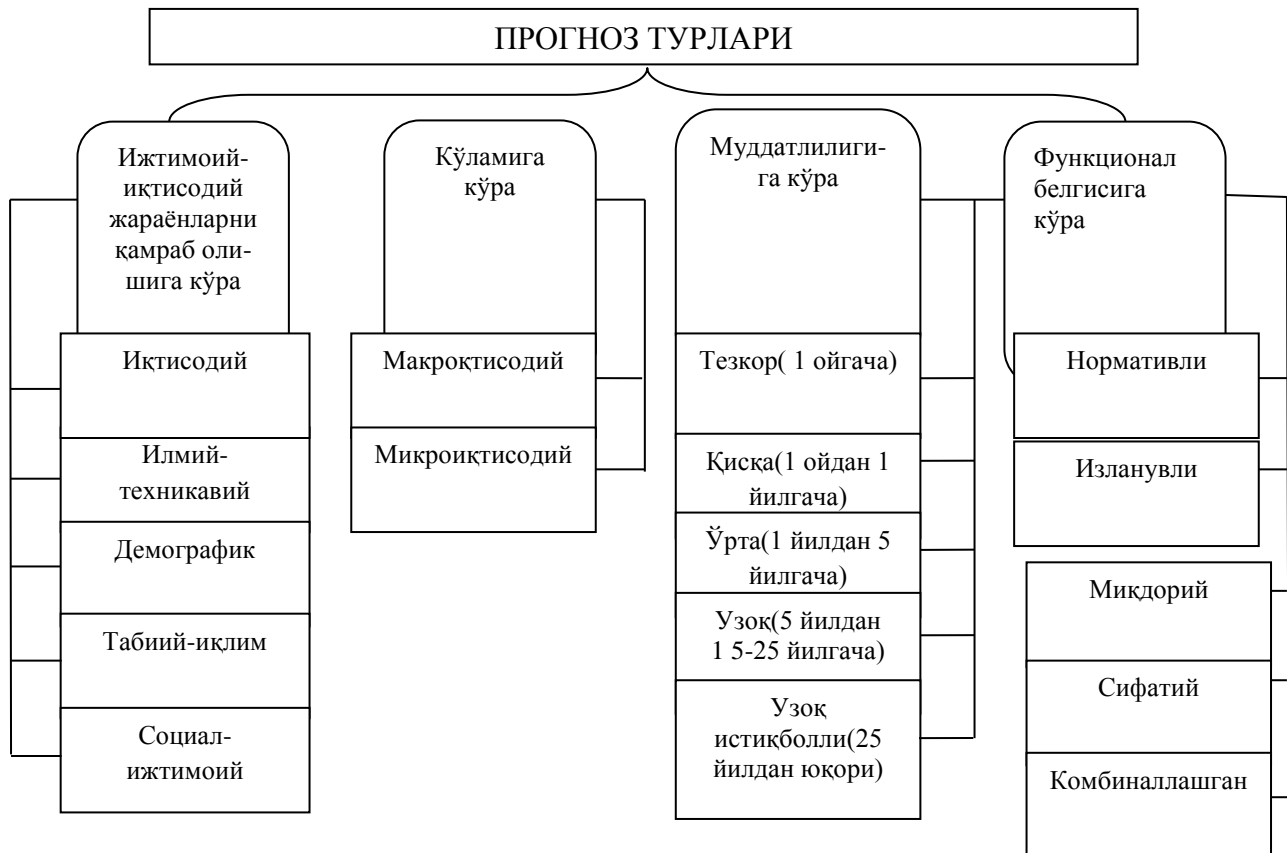
Бошқача қилиб айтганда соҳалар ўртасидаги нисбат муносабатларини ўрнатиш эса давлатнинг жамиятда синфий сиёсий куч сифатида юзага келишини тақозо этади. Ўз навбатида эса давлат бундай пропорцияларни таъминлашда тақсимот муносабатларини тартибланишдан фойдаланади, яъни ишлаб чиқариш соҳасида яратилган қийматни қайта тақсимлаш мақсадида турли хил марказлашган пул фондларини ташкил этиш билан ҳал этади. Албатта бундай пул фондлари сифатида давлат бюджети(хазинаси)ининг манбаларини аниқлаш, уни чамалаш(прогноزلаш) давлат молия хўжалигининг муҳим қирралари сифатида намоён бўлади. Бундан кўринади, давлат жамиятда тақсимот муносабатларида фаол иштирок этиб, ўзининг фаолиятининг молиявий асосларини таъминлашга ҳаракат қилади, бундай молиявий манбаларни жорий этиш, уни ундириш билан биргаликда унинг даражасини(келажакдаги ҳажмини) доим аниқлашб туриш унинг манфаатларига мос келади.

Манбаларга[11; 12; 13] кўра прогноз қилишнинг шаклланиши маълум бир босқичларга эга. Юқорида таъкидлангандек, дастлабки прогнозлаш ва

режалаштириш башорат тусида бўлган. Бу жараён асосан фалсафий-тарихий шаклланиш деб аталиб, унда диний, ҳиссий ва философий ёндашувлар устун бўлган ва эразмиздан аввалги IV-V асрларгача ушбу йўналишдаги башоратлар ҳукмрон бўлиб, фалсафий башоратларнинг асосини Платон ва Конфуцийлар таълимоти ташкил этади. Кейинги босқич XV-XVI асрларга тегишли бўлиб, бу босқичда назарий ва амалий ишланмалар чуқурлаштирилди, башоратлар инсоннинг ақлий фаолияти натижаларига таянилди ва башоратда ташқи муҳитнинг таъсирлари баҳоланди ва мантиқий хулосаларга асосланди. XIX-XX асрларда прогноз ва режалаштиришда муҳим босқич бўлиб, бу даврларда прогнозлаштириш ва режалаштириш жараёнларида турди хил моделлар ва методлар қўлланила бошланди, прогноз кўрсаткичлари режалаштиришда, қолаверса давлат бошқарувида эътиборга олина бошланди.

Прогнозлаштириш ва режалаштиришнинг ҳозирги босқичи асосан XX асрдан то ҳозирги кунларгача даврни қамраб олиб, бу даврларда прогнозлаш жараёнини алгоритмлаш, унинг инфорацион базасини ошириш, ахборот технологиялардан кенг фойдаланила бошланди, унинг натижаларини ишончлилигининг ошиши, прогноз жараёнига таъсир қилувчи омилларни баҳолашнинг чуқурлашуви билан изоҳланади.

Прогноз-грекча(prognosis) сўз бўлиб-“олдиндан кўра билиш,” “олдиндан айтиш” деган маънони билдиради. Иқтисодий-ижтимоий моҳияти бу-кўзланган мақсадга эришиш(иқтисодий ҳолатга эришиш)нинг илмий асосланган ҳолда турли хил вариантларини баҳолашдан иборатдир.

3-чизма. Прогноз турлари³.

³ Чизма муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Прогноз қилиш турлари жуд кўп. Чунки, табиат ва жамиятдаги ҳар қайси жараён ва ҳодисаларда ривожланиш жараёни давом этадики, уларнинг келгусидаги ҳолатини билишга интилиш прогноз жараёни орқали амалга оширилади. Прогноз тушунчаси ва унинг моҳиятини ўрганиш мақсадида иқтисодий ва бошқа адабиётларда унинг турларига ёндашувларни ўрганиш ва таҳлил қилиш асосида уларни ёндашувимиз бўйича маълум бир мезонлар асосида гуруҳларга ажратдик. Прогнознинг моҳиятини чуқурроқ ўрганиш мақсадида уларни ижтимоий-иқтисодий жараёнларни қамраб олиши; кўлами ва функционал белгисига кўра гуруҳлаб ўрганиш мақсадга мувофиқ.

Бундай гуруҳлаш улар ўртасидаги ўзаро алоқаларнинг йўналишларини, яъни бир-бирига таъсирини аниқлаш имкониятини ҳам кучайтиради. Табиий-иқлим жараёнларни қамраб олувчи прогноз гуруҳига кирувчи прогноз турлари, масалан, ресурсларни прогнозлаштириш ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича прогноз кўрсаткичларида муҳим роль ўйнаса, демографик прогнозлаштириш эса жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи ва пенсия фондининг маблағларини прогноз қилиш ҳамда реал жисмоний шахслар бўйича солиқ тўловчиларнинг динамикасини ҳамда аҳолининг даромад келтирувчи ва трансферт олувчилар ўртасидаги нисбатни кўрсатиб беради.

Илмий-техникавий жараёнларни прогноз қилиш ва унинг илғор натижалари оқибатида эса ишлаб чиқариш ва унинг омилларини жойлаштиришга имкон яратади, чунончи, атом электр энергиясидан фойдаланиш ва уни ишлаб чиқилиши энергия ишлаб чиқариш ва унинг истеъмолини аниқлашнинг прогноз кўрсаткичларига катта таъсирга эга, ахборот технологиялари соҳасидаги янги ўзгаришлар, бу соҳадаги прогнозлар янги турдаги "маҳсулотларни" беради, уларнинг амалга оширилиши эса бошқа соҳалардаги тараққиётни кучайтиришга хизмат қилиши билан бир қаторда прогноз жараёнларини тезлаштиришга ёрдам беради(масалан, Excel программаси, дастурий маҳсуллар, эконометрик ҳисобларни амалга оширувчи махсус программалар ва шу кабилар).

Прогноз турларини макро ва микро даражада гуруҳлаш улар ўртасида ўзаро боғлиқликни аниқлаш билан биргаликда прогнозни амалга ошириш жараёнларининг ташкилий жиҳатлари ва уларда қўлланиладиган методлар, прогнознинг олдида қўйилган мақсад ва олинадиган натижаларни аниқлашда муҳим аҳамият касб этади. Макроиқтисодий прогноз миллий иқтисодиёт даражасида кечадиган ва макро даражада юз берадиган умумий қонуниятларга бўйсунадиган жараёнларни қамраб олиб, миллий иқтисодиёт, соҳалар, тармоқлар, ҳамда халқаро муносабатларга оид прогноз кўрсаткичларини ифодаласа, микродаражадаги прогноз ҳудудлар, корхоналар, жисмоний шахслар кесимида прогноз қилинаётган объектларнинг прогноз кўрсаткичларини акс эттиради. Таъкидлаш лозимки, прогноз турлари ичида иқтисодий прогноз ҳам кўлами, ҳам мураккаблиги, қолаверса, бошқа

прогноزلарнинг умумий йўналишларини кўрсатиб беришда катта аҳамиятга эга.

Иқтисодий прогноزلар кўлами, муддатлиги, функционал белгиси, жараёнларни қамраб олишига кўра маълум гуруҳларга бўлинади. Иқтисодий прогноزلар муҳим хусусияти шундаки, улар бир томондан иқтисодий қонунлар асосида мавжуд бўлиб ҳаракат қилса, бошқа томондан уларнинг ҳолатига таъсир этувчи омиллар ҳам ички жиҳатдан ҳам ташқи жиҳатдан таъсир этади. Иқтисодий прогноزلарни тўғри амалга ошириш фақат уларнинг ички хусусиятларини эмас, балки, бошқа омилларнинг хусусиятларини ҳам бирдек баҳолашни тақозо қилади, бу иқтисодий прогнознинг бошқа прогноزلардан муҳим фарқини ифодалайди. Иқтисодий прогноزلар функционал белгисига қараб туркумлаш уларни тадқиқ этишнинг йўллари аниқлашга хизмат қилади.

Хулоса ва таклифлар

Хулоса қилиб айтганда, давлатнинг турли йўналишдаги сиёсати мазмунини ишлаб чиқиш албатта мавжуд жараёнларни тўғри таҳлил этиш орқали жараённинг келгусидаги ҳолатини баҳолаш муҳим аҳамият касб этади. Бу эса муайян тарзда прогноз кўрсаткичларини аниқлашни тақозо этади. Назарий таҳлилларга асосланиб айтиш мумкинки, башорат ва прогноз тушунчалари гарчи синоним деб қаралсада, аммо, прогноз категорияси ва у билан боғлиқ жараёнлар башорат тушунчасидан катта фарққа эга. Башорат бу мистик, илмий-ғайритабиий, стихияли, психик таъсирланиш, тўсатдан келган фикрлар, илоҳий кучларга асосланса, прогноз эса ҳодиса, жараён ва воқеийликларнинг динамик тарзда кечишини кузатиш, таҳлил қилиш, объектив иқтисодий қонунлар, илмий-назарий мушоҳадаларга таянади ва шу жиҳатдан олганда прогноз қилиш жараёни стихияликка эмас балки, қонуниятларга асосланади. Жамият тараққиёти учун давлат ваколатли органлари томонидан тузиладиган турли хил режаларни тузишда прогноз жараёнини тўғри ташкил этиш учун аввало юқорида келтириб ўтилганидек, уни муайян белгиларига қараб тўғри гуруҳлаш, унинг ички хусусияти ва қонуниятларини тўғри англаш зарур бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Михайлов К.В. Проблемы прогнозирования состояний экономических объектов // Российское предпринимательство. — 2011. — № 8 Вып. 2 (190).
2. Моисеев Н.Н. Избранные труды (в 2-х томах). Т.2. Междисциплинарные исследования глобальных проблем. — М.: Тайдекс Ко, 2003. — 64 с.
3. Пригожин И., Стенгерс И. Прядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. — М.: Эдиториал УРСС, 2000. — 132 с.
4. Ласло Э. Макросдвиг (К устойчивости мира курсом перемен) / Пер. с англ. Ю.А. Данилова. — М.: Тайдекс Ко, 2004. — 207 с.
5. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. "Ф" ҳарфи. Тошкент.

6. В.С.Панфилов. Финансовое и экономическое прогнозирование: методология и практика. М.: Макс Пресс, 2009 - 472 с.

7. Вишнев С.М. Основы комплексного прогнозирования. – М.: Наука, 1977. 57-62 с.

8. Анчишкин А.И. Методология прогнозирования развития народного хозяйства // Вопросы экономики. 1980. №1.46-47с..

9. Васильева М.В. Модели и методы налогового прогнозирования на макроуровне. Управленческий учет, (2011), 12 (декабрь), с 55-63.

10. Лавренчук Е.Н. Налоговое прогнозирование. // Экономические науки, (2011), 74 (январь), с 257-260.

11. Едрнова, В.М., Акимов Н.Н. Прогнозирование налоговых поступлений в субъекте Российской Федерации/ // Финансы и кредит. – 2008. - №17 – С.51-54.

12. Винокурова, Г.П. Налоги и налогообложение в Российской Федерации: учебное пособие. Йошкар-Ола.: МарГТУ, 2003. – 46 с.

13. Васильева, М.В. Методы налогового прогнозирования на макроуровне. // Управленческий учет. – 2011. - №6 – С.63-73.